

گردشگری و اوقات فراغت

<http://doi.org/10.22133/tlj.2023.391109.1087>

شبکه مضامین موانع دسترس پذیری سفر برای سالمندان

زهرا راجی^{۱*}، رضا علی اصل^۲

^۱ دانشجوی دکتری سیاست‌گذاری اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران
^۲ دانش‌آموخته کارشناسی ارشد جغرافیا و اکوتوریسم، دانشکده منابع طبیعی و علوم زمین، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران

اطلاعات مقاله	چکیده
مقاله پژوهشی	امروزه گردشگری یکی از حقوق مسلم شهروندی به‌شمار می‌رود. اشاعه این گفتمان به تلاش‌های گسترده برنامه‌ریزان، سیاست‌گذاران و مجریان حوزه گردشگری و رفاه اجتماعی به‌منظور بهره‌مندی آحاد جامعه از این حق منجر شده است. به‌رغم این تلاش‌ها، همچنان شاهد موانع و مسائل شایان توجهی پیش‌روی گروه‌های خاصی از جامعه هستیم. سالمندان از جمله گروه‌های جمعیتی هستند که به‌رغم نیاز برای کسب تجربه مطلوب از سفر، با چالش‌ها و موانعی جدی مواجه‌اند. با هدف رفع این موانع و تحقق تام گردشگری در دسترس لازم است گام‌هایی دقیق در قالب سیاست‌گذاری برداشته شود. بدیهی است سیاست‌گذاری صحیح برای رفع موانع، در گرو شناسایی دقیق آن‌هاست؛ بدین منظور در پژوهش پیش‌رو تلاش شده است با اتکا به روش کیفی و ابزار مصاحبه نیمه‌ساختاریافته به واکاوی و تحلیل موانع گردشگری سالمندان (گردشگری نقره‌ای) پرداخته شود. در پژوهش حاضر، داده‌ها به روش تماتیک تحلیل شده و نرم‌افزار استفاده‌شده برای تحلیل اطلس تی آی است. بنابر یافته‌های پژوهش، موانع گردشگری سالمندان در قالب مقوله‌های فردی، اقتصادی، مدیریتی و ساختاری سامان‌دهی می‌شوند.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۱/۰۸	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۳/۰۱	
واژگان کلیدی: گردشگری در دسترس گردشگری نقره‌ای سالمندان برنامه‌ریزی گردشگری	
* نویسنده مسئول رایانامه: mahtaraji1422.mr@gmail.com	
نحوه استناددهی: راجی، زهرا، و علی اصل، رضا (۱۴۰۲). شبکه مضامین موانع دسترس‌پذیری سفر برای سالمندان. گردشگری و اوقات فراغت، ۸(۱۵)، ۱۱۳-۱۲۹.	
ناشر: دانشگاه علم و فرهنگ https://www.usc.ac.ir	

مقدمه

سیر کنونی تغییرات جمعیت جهان رو به سال خوردگی است. براساس گزارش سازمان ملل متحد (2000) تا سال ۲۰۵۰، ۲۲ درصد جمعیت جهان در دوره سال خوردگی قرار خواهد گرفت (گزارش سازمان ملل متحد، ۲۰۰۰ به نقل از دهقان بنادکی، ۱۴۰۲، ص ۶). همسو با افزایش روزافزون جهانی جمعیت سالمند، در کشور ما نیز جمعیت سالمند روبه‌فزونی نهاده است و پیش‌بینی می‌شود در سال‌های آینده، ایران در زمره یکی از کشورهایی باشد که بیشترین سرعت رشد جمعیت سالمند را دارد (عزیزی و همکاران، ۱۳۹۴ به نقل از اسعدی و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۷۸). سالمندان با نیازهای ویژه و حیاتی در حوزه‌های متفاوتی از جمله فراغت و سفر مواجه‌اند. در بسیاری از کشورهای جهان، تلاش شده با عنایت به نیازهای ویژه سالمندان، مجموعه خدماتی متناسب و ویژه مربوط به سفر و گردشگری ارائه شود. این قسم از گردشگری، که به گردشگری عصر سوم نیز مشهور است، در بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته بسیار جدی پیگیری می‌شود. به باور دان^۱ (2002)، گردشگری سال‌خوردگان فرصت‌هایی را برای تأمل، کسب تجارب جدید و برقراری پیوند دوستی یا برقراری روابط شورانگیز با افراد هم‌سن‌وسال فراهم می‌کند و از این طریق حس هدفمندی را در سال‌خوردگان تقویت می‌کند. همچنین وی بیان می‌کند که این قسم از گردشگری سال‌خوردگان را از ابتلا به آلام جسمی و روحی دور نگه می‌دارد. فارغ از اهمیت گردشگری برای سلامت جسمی و روحی سالمندان، آن‌ها به‌مثابه گروهی از جامعه از حقوقی مسلم بهره‌مندند که یکی از آن‌ها حق سفر است. همچنان که در منشور حقوق شهروندان سازمان ملل (1982) آمده، لازم است گروه‌های خاص جمعیتی از اقدامات دولت در حوزه توانمندی، افزایش امید به زندگی و حمایت‌های تأمینی در زمینه‌های گوناگون بهره‌مند شوند. افزایش شمار سالمندان حوزه سیاست‌گذاری را متوجه الزامات خاصی می‌کند (United Nations Charter of Citizens' Rights, 1982, cited by Kanter, 2009) از سویی این دوره به‌موجب داشتن فراغت و پس‌انداز بیشتر، فرصت مناسبی را برای گردشگری مهیا می‌کند و از سوی دیگر، به‌دلیل بروز تغییرات جسمانی و روحی نیاز به اتخاذ تدابیری خاص در طراحی برنامه‌های سفر و سیاست‌های مرتبط را در سطحی حیاتی قرار می‌دهد. ورود به دوره سال‌خوردگی نشان‌دهنده کاهش تمایل به سفر نیست؛ بلکه نشان‌دهنده دوره‌ای است که در آن نیازهای ویژه جسمی و روانی تعیین‌کننده طول مدت اقامت، نحوه رسیدن به مقصد و حتی انتخاب نوع مقصدند و حتی در قالب مانعی برای سفر نقش آفرینی می‌کنند. بدین ترتیب و با توجه به اهمیت گردشگری برای سالمندان، به‌مثابه حق مسلم شهروندی و عاملی که به تقویت سلامت جسمانی و روانی آن‌ها کمک می‌کند، لازم است سیاست‌هایی در راستای تسهیل گردشگری این گروه جمعیتی اتخاذ شود. یکی از معاری تسهیل گردشگری سالمندان، شناسایی و رفع موانع پیش‌روی آنان است. مصاحبه یکی از تکنیک‌های شایان توجه در احصای موانع سفر سالمندان است که اطلاعات مناسبی را برای سیاست‌گذاری اصولی به ارمغان می‌آورد. بدین ترتیب، در پژوهش پیش‌رو تلاش شده است به واکاوی موانع سفر سالمندان به‌مثابه شکلی از گردشگری در دسترس توجه شود. پرسش‌های مصاحبه به پیروی از هدف درباب موانع کسب تجربه‌ای مطلوب از سفر و گردشگری برای سالمندان طراحی و تنظیم شده‌اند و پرسش اصلی پژوهش آن است که موانع سفر و گردشگری از منظر سالمندان کدام‌اند؟

مبانی نظری

سالمندی جمعیت یکی از چهار روند اصلی جمعیتی به‌شمار می‌رود. براساس تعریف سازمان جهانی بهداشت^۲، سالمندی عبور از مرز ۶۰ سالگی تعریف شده است. این دوره برای افرادی که حوادث و اتفاقات خطرناک زندگی را پشت‌سر می‌گذارند و جوانی و میان‌سالی را طی می‌کنند تحقق می‌یابد. سالمندی را می‌توان بخشی از روند طبیعی زندگی آدمی دانست. با افزایش جمعیت سالمندان، مسئله بهداشت، سلامت

1. Dan
2. World Health Organization

و تأمین آسایش و رفاه آنان در جامعه هر روز ابعاد تازه و گسترده‌ای می‌یابد. سالمندی را نباید به مثابه بیماری قلمداد کرد؛ بلکه فرایندی است طبیعی که قابلیت توقف کردن یا معکوس کردن را ندارد. با این همه، می‌توان با مراقبت‌های اصولی ساده به سالمندی توأم با سلامتی و توانمندی رسید. ارزیابی شاخص‌های آماری در ایران، حکایت از رشد شتابان سالمندی در این خطه دارد.

به‌زعم چریک و همکاران (۱۴۰۰) و با عنایت به وضعیت فعلی و چشم‌انداز آینده جمعیت سالمند کشور، معضلات و چالش‌های جسمانی - روانی سالمندان در آینده روبه‌فزونی خواهد گذاشت. به‌طور کلی، خاطر نشان می‌شود که سالمندی تغییری است طبیعی که با گذشت زمان صورت می‌گیرد. این روند جنبه‌های مثبت و منفی وافر دارد. سالمندی در فهم عامه، مرحله‌ای تصور می‌شود که در آن با کاهش توانمندی و کارایی‌های سالمند مواجهیم. این درحالی است که سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های دقیق در حوزه‌های متفاوت می‌توانند جامعه را از موهبت سالمندان فعال و سالم بهره‌مند سازند. یکی از حوزه‌های اثرگذار بر سلامت و توانمندی سالمندان و توسعه جامعه، حوزه گردشگری است. کسب تجربه‌ای مطلوب از سفر سالمندان در گرو توجه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان به شرایط و نیازهای ویژه آن‌هاست. طی سال‌های اخیر و با عنایت به توسعه گفتمان گردشگری بدون مانع^۱، به گردشگری ویژه سالمندان یا گردشگری نقره‌ای^۲ نیز بیش‌ازپیش توجه شده است. گردشگری نقره‌ای مسیری نسبتاً جدید در گردشگری است که به منزله نوعی از گردشگری اجتماعی طبقه‌بندی می‌شود. گردشگری سالمندی دربردارنده مجموعه پدیده‌ها و روابط حاصل از تعاملات میان گردشگران، ارائه‌کنندگان و فروشندگان محصولات و خدمات گردشگری و همچنین اقدامات دولت‌ها و جوامع میزبان در راستای جذب گردشگران سالمند است (اسعدی و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۸۵). دلیل نام‌گذاری این شاخه از گردشگری با عنوان گردشگری نقره‌ای، مخاطبان آن (سالمندان) هستند که با خصیصه بارز موهای سپید/نقره‌ای شناخته می‌شوند. سفرکردن این گروه، به‌ویژه در کشورهای توسعه‌یافته، روزانه با رونق و استقبال بیشتری مواجه شده و به بخشی جدایی‌ناپذیر از فعالیت‌های دوران بازنشستگی در این کشورها بدل شده است (اسعدی و همکاران، ۱۳۹۶ به نقل از صفاپور، ۱۳۹۸، ص ۲۶).

کلیور و همکاران (۱۳۹۹) بر این باورند که سالمندان از حیث انگیزه سفر و گردشگری به هفت دسته تقسیم می‌شوند که عبارت‌اند از: خواستاران نوستالژی^۳، طالبان صمیمیت و نزدیکی^۴، یادگیری‌طلبان^۵، گریزطلبان^۶، متفکران^۷، طالبان منزلت اجتماعی^۸ و فعالان جسمی. به‌زعم مگنوس^۹ (2009) در بخش‌بندی بازار گردشگری نقره‌ای، لازم است به این نکته توجه شود که سالمندان در سفر به مؤلفه‌های فرهنگی بیش از هر مؤلفه دیگری توجه دارند. با عنایت به ترجیحات، نیازها و شرایط جسمانی سالمندان ضروری است در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری برای سفر سالمندان، مؤلفه‌های متعددی مانند ایمنی، وجود بسترهای لازم، نزدیکی مراکز اقامتی - خدماتی به مراکز بهداشت و درمان و متناسب‌بودن خدمات مراکز خدماتی مانند رستوران‌ها با نیازها و شرایط سالمندان توجه شود.

به باور لی^{۱۰} و همکاران (2012) ایمنی^{۱۱} و امنیت^{۱۲} دو مؤلفه مهم در روی آوردن سالمندان به تورهای گردشگری نقره‌ای هستند. این گروه جمعیتی به ابعاد مرتبط با خدمات تور توجه بیشتری می‌کنند و کیفیت خدمات تور را بیش از سایر گروه‌ها مدنظر قرار می‌دهند. همچنین باگوس و اوتاما^{۱۳} (2012) به این نتیجه رسیده‌اند که جذب گردشگران نقره‌ای به منطقه در گرو در نظر داشتن الزامات و عواملی است که مهم‌ترین آن‌ها

1. Barrier-free tourism
2. Silver tourism
3. Nostalgic
4. Friendlies
5. Learners
6. Escapists
7. Thinkers
8. Status-seekers
9. Magnus
10. Lee
11. safety
12. security
13. Bagos and Utama

عبارت‌اند از: ایجاد و توسعه امکانات رفاهی و تفریحی در مناطق گردشگری به منظور تحقق راحتی و امنیت گردشگران، حفاظت و نگهداری از مناطق گردشگری و بهبود دسترسی به امکاناتی مانند علائم، مسیرها، مناطق استراحت و همچنین حمل‌ونقل عمومی. از دیدگاه مدیریتی، درک بهتر محدودیت‌ها و تسهیل‌کننده‌های گردشگری نقره‌ای در ایجاد راهبردهایی برای کاهش تأثیرات منفی و تقویت تأثیر مثبت در مشارکت و فعالیت‌های گردشگری مؤثر است. به لحاظ جمعیت‌شناختی مخاطبان گردشگری نقره‌ای کسانی هستند که به مرز شصت‌سالگی رسیده‌اند. این گروه اغلب با زمان زیاد، تمایل به سفر و پس‌انداز مکفی شناخته می‌شوند.

به باور رابرسون^۱ (2001) گونه غالب گردشگران سالمند با پس‌انداز بیشتر و تعهدات مالی کمتری مواجه‌اند. با این حال، نمی‌توان از گردشگران سالمندی که با مشکلات و تعهدات مالی زیاد دست‌به‌گریبان هستند چشم‌پوشی کرد؛ بدین ترتیب باید توجه کرد که گردشگران سالمند گروهی ناهمگون‌اند و باید به نیازها و ویژگی‌های خاص آن‌ها درباره سفر و گردشگری توجه شود. بازار سفر سالمندان به دلیل ویژگی‌های آن برای محققان یکی از چالش‌برانگیزترین بازارها به‌شمار می‌رود (Tung & Ritchie, 2011).

به باور اولیورا^۲ و همکاران (2018) بسیاری از سالمندان پس از بازنشستگی اوقات فراغت بیشتری را به خود اختصاص می‌دهند و گردشگری را در میان اولویت‌های مهم خود جای می‌دهند. رفتار، نیازها و تقاضاهای سالمندان با گردشگران در سایر گروه‌های سنی متفاوت است؛ زیرا در اغلب موارد انعطاف‌پذیری بیشتر، قدرت خرید بیشتر و مسئولیت شغلی کمتری دارند و درعین حال به شدت تحت تأثیر سن و تغییرات جسمی و روحی قرار می‌گیرند و بسیاری از موارد مانند وضعیت زیرساخت‌های حمل‌ونقل، ساختار هتل‌ها و خدمات آن‌ها و وضعیت جسمانی سالمندان در حکم موانعی برای سفر عمل می‌کنند؛ بدین ترتیب به منظور کسب تجربه مطلوب سالمندان از سفر، توجه به شرایط و نیازهای ویژه آن‌ها در سیاست‌گذاری‌ها ضروری است.

پیشینه پژوهش

اسعدی و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «بررسی تحلیلی توسعه گردشگری سالمندی با رویکرد نگاشت شناختی» عوامل مؤثر در توسعه گردشگری سالمندی را ارزیابی کرده و به این نتیجه رسیده‌اند که عوامل بیمه، استانداردهای بهداشتی، امنیت، خدمات ویژه و حمل‌ونقل نقش شایان توجهی را در توسعه گردشگری سالمندی ایفا می‌کنند. مهدوی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی تحت عنوان «شناسایی و پیش‌بینی بازار گردشگری سالمندان بر مبنای ارزش‌های مورد انتظار»، برای شناسایی ارزش‌های مدنظر از دوروش کیفی و کمی بهره‌برده‌اند. نتایج پژوهش آن‌ها بیانگر آن است که ارزش‌ها نشئت گرفته از ویژگی‌های فردی و شخصیتی، انگیزه‌های مرتبط با سفر، تجربه سفر، سبک سفر و میزان لذت کسب‌شده از سفر است. همچنین اصلانی افراشته و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «کاوشی بر تبیین پیشایندها و پیامدهای رضایت از تجربه سفر گردشگران سالمند»، به این نتیجه رسیده‌اند که از مجموع پیشایندهای مؤثر در رضایت از تجربه سفر گردشگران سالمند، متغیرهای تازگی، درگیری و فرهنگ محلی فاقد تأثیری معنادار بوده‌اند. در ارزیابی پیامدهای رضایت از تجربه سفر سالمندان، تمامی فرضیه‌ها مانند کیفیت زندگی، رضایتمندی از اوقات فراغت و رفتارهای آینده پذیرفته شده‌اند.

قلمکاری (۱۳۹۳) در پژوهشی تحت عنوان «راهبردهای توسعه گردشگری سالمندی: رهیافت بخش‌بندی بازار با استفاده از شبکه‌های عصبی»، در پی شناخت و بخش‌بندی بازار گردشگران سالمند بوده است. نتایج پژوهش وی نشان می‌دهد سالمندان کم‌سن‌تر، سالمندان مرفه و سالمندانی که به جمع‌گرایی دارند، بخش‌های مختلف این جامعه هستند. توسعه خطوط ریلی، ارائه تخفیف‌های ویژه حمل‌ونقل و اقامت، برنامه‌ریزی برای سفر در فصول خلوت، برگزاری تورهای متنوع‌تر از لحاظ زمانی، فراهم کردن خدمات ویژه متناسب با نیازهایشان از راهبردهای توسعه گردشگری داخلی برای سالمندان است.

1. Roberson
2. Olivera

زحمتکش سردوراهی و همکاران (۱۴۰۱) نیز در پژوهشی تحت عنوان «شناسایی و اولویت بندی عوامل تأثیرگذار بر گردشگری سلامت سالمندی با استفاده از رویکرد نگاشت شناختی فازی»، درصدد شناسایی و اولویت بندی عوامل مؤثر در توسعه گردشگری سلامت سالمندی با استفاده از رویکرد نگاشت شناخت فازی و همچنین تحلیل شبکه‌های اجتماعی برآمده و به این نتیجه رسیده‌اند که عواملی مانند تصویب قوانین حمایتی، ارتقای کیفیت خدمات درمانی و حفظ ایمنی بیمار مرکزیت بیشتری به نسبت سایر عوامل دارند.

چوپانی جویباری (۱۴۰۱) نیز در پژوهشی تحت عنوان «جاذبه‌های گردشگری نوستالژی از منظر سالمندان مراکز مراقبت‌های روزانه شهر تهران» به این نتیجه رسیده است که گردشگری نوستالژی^۱ برای سالمند دارای طیفی از محرک‌های نوستالژیک است؛ از جمله محل زندگی، محل تولد، مکان تحصیل، مکان دوران خدمت، دیدار با خویشاوندان و دوستان، بازدید از اماکن تاریخی و موزه‌هاست. این شکل از گردشگری بر روحیه و سلامت روان و جسم سالمندان تأثیر چشمگیری دارد. با ارزیابی نحوه بازآفرینی خاطرات نوستالژیک، چنین استنباط شده است که استقبال از اماکن نوستالژیک، تجربه نوستالژی در معیت دیگران، و مشارکت در فعالیت‌های نوستالژیک جمله‌های محرک‌هایی حائز اهمیت برای شادی، آفرینش حس تعلق، مرور خاطرات و همچنین آرامش و سادگی زندگی گذشته است. در نهایت، گفتنی است که این شکل از گردشگری پلی میان گذشته و حال است که امید به زندگی را در سالمندان تقویت می‌کند.

رحیم‌زاده ترابی (۱۳۹۵) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «بررسی راهکارهای توسعه گردشگری سالمندی با رویکرد تکنیک مدل‌سازی ساختاری تفسیری» به این نتیجه رسیده است که امنیت، آرامش و راحتی اقامتگاه برای تمدد اعصاب سالمندان، اساسی‌ترین عامل در مدل توسعه گردشگری سالمندی به‌شمار می‌رود و لازم است در وهله اول بر آن تأکید شود. نتایج روش مدل‌سازی ساختاری تفسیری نشان می‌دهد که از منظر خبرگان و اساتید، مهم‌ترین عوامل مؤثر در توسعه گردشگری سالمندی، که سطح یک و دو را به خود اختصاص دادند، به ترتیب در سطح اول عبارت‌اند از: امنیت، آرامش و راحتی اقامتگاه برای تمدد اعصاب سالمندان و در سطح دوم، رضایتمندی از کیفیت، خدمات، بهداشت، دسترسی‌ها، امکانات و سرویس‌دهی اقامتگاه، برنامه‌ریزی و رسیدگی کامل و جامع سفر ویژه گردشگران سالمند.

جمالی (۱۴۰۰) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «ارائه چارچوبی برای متناسب‌سازی خدمات گردشگری برای سالمند بین‌المللی» درصدد ارائه چارچوبی متناسب برای گردشگری سالمندان برآمده و نتیجه گرفته‌اند که تأثیرگذارترین عوامل در رضایت از خدمات گردشگران سالمند بین‌المللی عبارت‌اند از: امکان استحمام مناسب (نبود حمام کوچک) و وجود توالت‌های فرنگی، فقدان تسلط و ارتباط زبانی رانندگان، اینترنت رایگان، کتاب و بروشور و کاتالوگ^۲ درباره مراکز بازدید و عامل سفر تنهایی (ارائه راهنمایی شخصی). همچنین دانشور (۱۳۹۷) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «مطالعه انگیزه‌های گردشگری سالمندان در دستگاه‌های دولتی»، با هدف ارزیابی انگیزه‌های سفر سالمندان بازنشسته در دستگاه‌های دولتی، به اجرای پژوهشی توصیفی - پیمایشی پرداخته و نتیجه گرفته‌اند که عوامل داخلی (بهبود سلامت جسمی و روانی، فرار از زندگی روزمره، اجتماعی شدن، کسب دانش، غرور و میهن‌پرستی، پاداش شخصی، نوستالژی) تأثیر چشمگیری در انگیزه‌های گردشگران سالمند بازنشسته دارند. همچنین عوامل خارجی تأثیر بسیاری در انگیزه‌های گردشگران بازنشسته نهادهای دولتی دارند.

تبریزی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «سنجش نگرش گردشگران سالمند به شهر مشهد از نظر شاخص‌های شهر دوستدار سالمند»، رضایتمندی گردشگران سالمند را ارزیابی کرده و نتیجه گرفته‌اند که رابطه‌ای مثبت میان فاکتورهای تصویر مقصد، انتظارات، کیفیت مقصد و ارزش درک‌شده در میزان رضایتمندی و وفاداری به مقصد وجود دارد، رابطه‌ای که با افزایش میزان هر یک از چهار عامل نامبرده و دو شاخص رضایتمندی و در پی آن وفاداری افزایش می‌یابند. در ادامه تحلیل مسیر، اثرگذارترین عامل در وفاداری به این مقصد، مستقیم و

1. Nostalgia
2. catalog

غیرمستقیم، تصویر مقصد است و علاوه بر آن، رضایتمندی به صورت مستقیم و کیفیت ادراک شده به صورت غیرمستقیم در ایجاد وفاداری گردشگران سالمند به این مقصد مذهبی و فرهنگی مؤثر بوده‌اند.

رویسیکی^۱ و همکاران (2017) در پژوهشی تحت عنوان «فعالیت سالمندان بدون معلولیت در فعالیت‌های فراغتی»، به این نتیجه رسیدند که یکی از مهم‌ترین موانع مشارکت سالمندان در فعالیت‌های فراغتی مسائل بهداشتی و جسمانی است. ریان^۲ و همکاران (2020) در پژوهشی با عنوان «ارزیابی فرایند انتخاب حالت سفرهای روزمره برای افراد مسن»، به ارزیابی عوامل مؤثر در انتخاب حالات سفرهای روزمره پرداخته و به این نتیجه رسیده‌اند که ابزار حمل‌ونقل و سهولت استفاده از آن در انتخاب‌های گروه نقش شایان توجهی دارد. تومکا^۳ و همکاران (2015) نیز زمان آزاد بیشتر، وضعیت اجتماعی و شخصیتی سالمندان را به منزله عوامل کششی و اصلی آن‌ها برای تمایل به گردشگری و سفر معرفی کرده‌اند. بدین ترتیب پژوهش‌های انجام شده در خصوص گردشگری سالمندان را می‌توان در قالب‌های موضوعی متفاوتی مانند ارزیابی عوامل مؤثر در توسعه گردشگری سالمندان، عوامل مؤثر در وفاداری^۴ گردشگران سالمند به مقصد، مطالعه انگیزه‌های گردشگران سالمند، ارزیابی جاذبه‌های گردشگری از منظر سالمندان و موانع مشارکت سالمندان در فعالیت‌های فراغتی دسته‌بندی کرد.

روش پژوهش

در پژوهش حاضر برای گردآوری اطلاعات از مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته^۵ استفاده شد. اجرای مصاحبه‌ها از بهمن ۱۴۰۱ تا فروردین ۱۴۰۲ طول کشید. معیارهای انتخاب مشارکت‌کنندگان در این پژوهش عبارت‌اند از: قرارگرفتن فرد در سن سالمندی (۶۰ سال به بالا) و تمایل به مشارکت در پژوهش. به این ترتیب، با استفاده از روش نمونه‌گیری مبتنی بر هدف^۶ (قضایوتی) ۳۰ مورد انتخاب شدند. سوالات پژوهش درباره موانع پیش‌روی سالمندان برای سفر بودند که با تأیید نظر صاحب‌نظران و مبتنی بر مبانی نظری صورت‌بندی شدند. گفتنی است که زمان مصاحبه برای همه افراد یکسان نبود و بنابر ادراک هر فرد از سوالات، این زمان بین ۴۵ تا ۶۰ دقیقه در تغییر بود. گردآوری اطلاعات تا مرحله اشباع نظری^۷ پیش رفت و زمانی که مفهوم جدیدی یافت نشد، فرایند اجرای مصاحبه‌ها به پایان رسید. همچنین برای تحلیل اطلاعات به دست آمده، از تکنیک تحلیل تماتیک^۸ بهره گرفته شد. در این روش، مقولات از راه ارزیابی و بازخوانی داده‌ها مشخص می‌شوند. در پژوهش حاضر، پس از اجرای مصاحبه با هریک از مشارکت‌کنندگان متن مصاحبه‌ها پیاده‌سازی و مفاهیم از خلال تحلیل جزء به جزء و خط به خط استخراج شدند. سپس مفاهیم استخراج شده، که به لحاظ معنایی با یکدیگر مرتبط بودند، ذیل گروه‌هایی واحد در قالب «مقوله» تقسیم‌بندی شدند. در این خصوص، از نرم‌افزار تحلیل داده‌های کیفی اطلس تی آی^۹ استفاده شد. در پژوهش حاضر، مصاحبه‌ها حضوری انجام شدند و مانعی برای یافتن افرادی که مایل به مصاحبه و شرکت در پژوهش باشند، به منزله محدودیت پژوهش ظاهر نشد. با این حال، مدیریت مباحث و ممانعت از خروج گفته‌ها از مدار و هدف اصلی با سهولت انجام نشد.

1. Rowiński
2. Ryan
3. Tomka
4. Loyalty
5. Semi-structured interview
6. Purposive sampling
7. Theoretical saturation
8. Thematic analysis
9. Atlas Ti

جدول ۱: ویژگی‌های مشارکت‌کنندگان

ویژگی‌های جمعیت‌شناختی	فراوانی به نفر
جنسیت	مرد ۱۲
	زن ۱۸
وضعیت اشتغال	شاغل ۱۰
	بی‌کار ۲۰
گروه سنی	۶۰-۶۵ ۱۵
	۶۵-۷۰ ۱۲
	۷۰ سال و بالاتر ۳

یافته‌ها

یافته‌های حاصل از پژوهش گویای آن‌اند که تحقق گردشگری در دسترس با تمرکز بر گروه جمعیتی سالمند با موانع و چالش‌های متعددی مواجه است که می‌توان آن‌ها را در قالب مقولات ساختاری، فردی، مدیریتی و اقتصادی صورت‌بندی کرد. لازم است به منظور مرتفع کردن این چالش‌ها و بسترسازی برای رشد و توسعه سالمندان فعال در جامعه، به بهسازی و مناسب‌سازی زیرساخت‌های شهری، خدمات گردشگری توأم با فرهنگ‌سازی مبتنی بر حقوق سالمندان پرداخته شود. بی‌شک احصا و شناخت موانع سفر آن‌ها راهگشای موثری در این حوزه است.

یکی از موانع تحقق گردشگری در دسترس، از منظر سالمندانی که در پژوهش حاضر شرکت کرده‌اند، فقدان تناسب زیرساخت‌های گردشگری با نیازها و محدودیت‌های ویژه آن‌ها است. بنابر یافته‌های حاصل از مصاحبه‌ها، مراکز اقامتی و خدماتی، تفریحی، وسایل حمل‌ونقل و خدمات عمومی در جاده‌ها نیازمند مناسب‌سازی است. در این خصوص، یکی از مشارکت‌کنندگان اذعان می‌کند: «من نمی‌تونم به خاطر زانوم از توالی ایرانی استفاده کنم و به خاطر این خیلی سخته بخوام هر جایی برم. بیشتر هتلا (هتل‌ها) البته دارن توالی فرنگی، اما پیش میاد جاهایی که نداشته باشن... به خاطر همینم هست که سفر رفتن و موندن تو هتل یا مهمان‌پذیر برام یه مشکل بزرگ می‌شه.» مشارکت‌کننده دیگری در این باره بیان می‌کند: «توالی ایرانی برام خیلی سخته و این توالی‌های بین راهی هم ایرانی‌ان... از این شهر به اون شهر شدن (منظور جابه‌جایی بین شهری است) خیلی برام مثل یه عذابه.» بدین ترتیب و با عنایت به مفاهیم مستخرج از جملات فوق و عبارات مشابه، می‌توان به مقوله عدم تناسب زیرساخت‌ها با نیازهای ویژه سالمندان اشاره کرد. همچنین یکی دیگر از مشارکت‌کنندگان در این خصوص اذعان می‌کند: «چون باید با ویلچر برم اینور و اونور، خیلی برای بچم دردسر درست می‌کنم و خجالت می‌کشم... پارسال مجبور بودم از پله‌های هتل من رو با ویلچر بلند کنم (منظور حمل شخص به همراه صندلی چرخ‌دار است) بیاره پایین...». مشارکت‌کننده دیگری نیز درباره دشواری جابه‌جایی با صندلی چرخ‌دار به دلیل نبود زیرساخت‌های مناسب از جمله رمپ‌ها (سطوح شیب‌دار) اذعان می‌کند: «این زن (اشاره به همسر سالمندش) دائم روی ویلچره، من هم بدنم نمی‌کشه که ویلچر رو بغل کنم (منظور کمبود قوای جسمانی برای حمل صندلی چرخ‌دار است). هر جایی هم آسانسور و بالابر که نداره... حتی بعضی مسافرخونه‌ها و هتل‌ها رو طوری نساختن که ویلچر بتونه توی سرویس بهداشتی و حمام وارد بشه.» بدیهی است رعایت اصولی برای تشویق پیروی فعال در شهرسازی برای رفع این موانع راهگشاست. در این خصوص، سازمان جهانی بهداشت به ارائه مدلی با عنوان شهر دوستدار سالمند پرداخته است. تمرکز اصلی این مدل بر فراهم کردن محیط‌های شهری دسترس‌پذیر برای افراد مسن است. از این منظر، حوزه‌های اصلی شهر دوستدار سالمندان عبارت‌اند از: مسکن، مشارکت اجتماعی، احترام و شمول اجتماعی، حمل‌ونقل، فضاهای باز و ساختمان‌ها، ارتباطات و اطلاعات، مشارکت مدنی و اشتغال و پشتیبانی اجتماعی و خدمات بهداشتی و درمانی. رعایت اصول لازم در هر یک از

حوزه‌ها پیشران توسعه گردشگری نقره‌ای و مشارکت سالمندان در حیات اجتماعی است. کدگذاران این مفاهیم را ذیل مقوله موانع ساختاری سامان‌دهی کرده‌اند.

از دیگر موانع شایان توجه از منظر مشارکت‌کنندگان، بی‌توجهی به جاذبه‌های متناسب با علایق سالمندان در بسیاری از شهرها، مقاصد گردشگری و طراحی بسته‌های گردشگری است. بدیهی است که هر گروه جمعیتی با توجه به ویژگی‌های روانی و جسمانی خود به‌سوی انواع خاصی از جاذبه‌ها می‌روند. این مسئله در بخش‌بندی بازار گردشگری^۱ جایگاه والایی دارد. سالمندان نیز با توجه به حالت‌های خلقی، برخی ویژگی‌های روحی، وضعیت جسمانی و مواردی از این دست به گونه خاصی از جاذبه‌ها و تفریحات روی می‌آورند. مشخص کردن انواع جاذبه‌ها در چارچوب مطالعه حاضر و روش شناختی آن نمی‌گنجد؛ با این حال مبرهن است که این گروه جمعیتی علایق خاص خود را دارند. به نظر می‌رسد بسیاری از شهرها و مقاصد گردشگری در کشور ظرفیت جذب گردشگران سالمند را داشته باشند، با این حال سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها به سویی سوق نیافته است که این جاذبه‌ها به گونه‌ای بالفعل در خدمت رفع نیازهای گردشگران سالمند درآیند؛ مثلاً یکی از مشارکت‌کنندگان در این خصوص اذعان کرده است: «همین شهر ما جاهای قدیمی زیادی داره... خونه‌های ۱۰۰ ساله یا حتی برای دوره قاجار و صفوی... این‌ها به هم سال‌های ما حس خوبی می‌ده، ما رو به گذشته می‌بره... ولی حیف که بهشون نمی‌رسن... نمی‌شه رفت دیدشون... اگه می‌شد کاری بکنن که بریم ببینیم، چای بخوریم و قدم بزیم، خیلی خوب بود... بهشون نمی‌رسن وگرنه جای خوبی می‌شدن برای ما.» بدیهی است برگزاری تورهای ویژه سالمندان در صورتی موفقیت‌آمیز است که متوجه مقاصد و جاذبه‌های متناسب با نیاز سالمندان باشد. همچنین شناسایی این جاذبه‌ها و توسعه آن‌ها ممکن است به توسعه گفتمان حقوق سالمندان منجر می‌شود.

مفهوم شایان توجه دیگر در گفته‌های مشارکت‌کنندگان، بی‌توجهی برنامه‌ریزان تورهای گردشگری به بخش‌بندی این بازار و نیازهای ویژه روحی سالمندان است. در این خصوص، یکی از مشارکت‌کنندگان اذعان می‌کند: «بالاخره سنی که سر آدم میاد، نیازش به سکوت و آرامش بیشتر می‌شه و توقعش از امکانات سفر بیشتر می‌شه. من با این که در سال به خاطر روحیم که عاشق سفرم پنج‌شش بار سفر می‌رم، ندیدم توری رو که کامل و خوب نیازی ما رو برطرف کنه... بعضی از تیم‌ها مسافره‌های جوون تر مثلاً ۳۰ ساله‌ها رو با ۶۰ ساله‌ها می‌برن و خب هر دو گروه کلافه می‌شن... صدای زیاد آهنگ توی اتوبوس، توقف‌های کم بین راه، عبور از جاهای سخت و پرارتفاع یا حتی غذاهایی که برای ماها مضره و تور اون‌ها رو به عهده داره، از علاقه ما برای سفر کم می‌کنه... حتی توی تورهای بازنشستگی هم کم دیدم که خیلی از اصول رو رعایت کنن.» مبرهن است که رعایت اصول بخش‌بندی بازار^۲ تأثیر چشمگیری در افزایش انگیزه و رفاه حال مسافران در هر گروه سنی، جنسی، شغلی و اقتصادی دارد و بی‌توجهی به اصول آن ممکن است تا جایی پیش رود که به مثابه مانعی در برابر سفر قلمداد شود؛ چراکه بی‌توجهی به برخی نیازها در بسیاری از گروه‌های جمعیتی به سلامت روان و جسم افراد لطمه وارد می‌کند و بدین ترتیب افراد را از سفر باز می‌دارد؛ بدین ترتیب مقوله موانع مدیریتی یکی از مقولات ساخته‌شده به‌دست پژوهشگران است.

از دیگر مفاهیمی که مشارکت‌کنندگان بیان کرده‌اند تنهایی و نبود همراه برای سفر است. مرگ یکی از زوجین سالمند از عوامل اصلی تنهایی آن‌ها در زندگی است که در فعالیت‌های گردشگری نیز تأثیرگذار است. مبرهن است که تنهایی همراه با ویژگی‌های خاص جسمانی سالمندان یکی از موانع پر قدرت سفر و گردشگری قلمداد می‌شود. در این خصوص، یکی از مشارکت‌کنندگان بیان می‌کند: «من که نه می‌تونم تنها برم سفر... نه می‌تونم راحت سوار هواپیما یا قطار شم، نه می‌تونم کارای روزمره رو بکنم... بچه‌هام که هر کدوم مشغولن. نمی‌شه ازشون توقع داشت... کجا برم و اصلاً چطور تنها برم.» برگزاری تورهای گردشگری ویژه سالمندان این خلأ را پر و نیاز سالمندان به مراقب و همراه در طول سفر را مرتفع می‌کند.

1. Tourism market segmentation
2. Market segmentation

همچنین تعداد دیگری از سالمندان به نیازهای پزشکی روزانه خود اشاره کرده و اذعان داشته‌اند که این نیازها و نبود بستر مناسب برای مرتفع کردن آن‌ها، یکی از موانع مهم برای کسب تجاری درخصوص سفرهای طولانی است. برای مثال یکی از مشارکت‌کنندگان در این باره بیان می‌کند: «زنم بایستی دیالیز شه... هر روز... قبلاً هر سه روز بود، الان هر روز. هر جا شهری بخوایم بریم، باید با دیالیز هم‌هانگ کنیم... معرفی‌نامه بگیریم و فکر و خیال این رو بکنیم که پذیرش می‌دن بهش یا نه... یه مشهد یه هفته‌ای می‌خواستیم بریم نشد... ان قدر که دنگ‌وفنگ داره برامون... بیشتر می‌ریم همین پارک محل می‌شینیم... دیگه نمی‌تونیم مثل قدیم سفر بریم... گذشت دوره‌ش...» با عنایت به نیازهای ویژه سالمندان درخصوص خدمات پزشکی و درمانی، لازم است بخش‌های مربوطه برای تسهیل سفر این گروه جمعیتی اقدامات لازم را انجام دهند. تسهیل پذیرش گردشگران دیالیزی یا گردشگرانی که نیاز به جلسه‌های پرئودرمانی دارند در بیمارستان‌های مقصد، تسهیل دسترسی گردشگران به خدمات تحویل دارو در مقاصد گردشگری و در نظر داشتن نزدیکی مکانی مراکز درمانی - دارویی به مراکز اقامتی از جمله پیشنهادهایی است که در راستای تسهیل سفر سالمندان ارائه می‌شود. کدگذاران در این پژوهش، مفاهیم مطرح‌شده را ذیل مقوله موانع فردی گنجانده‌اند.

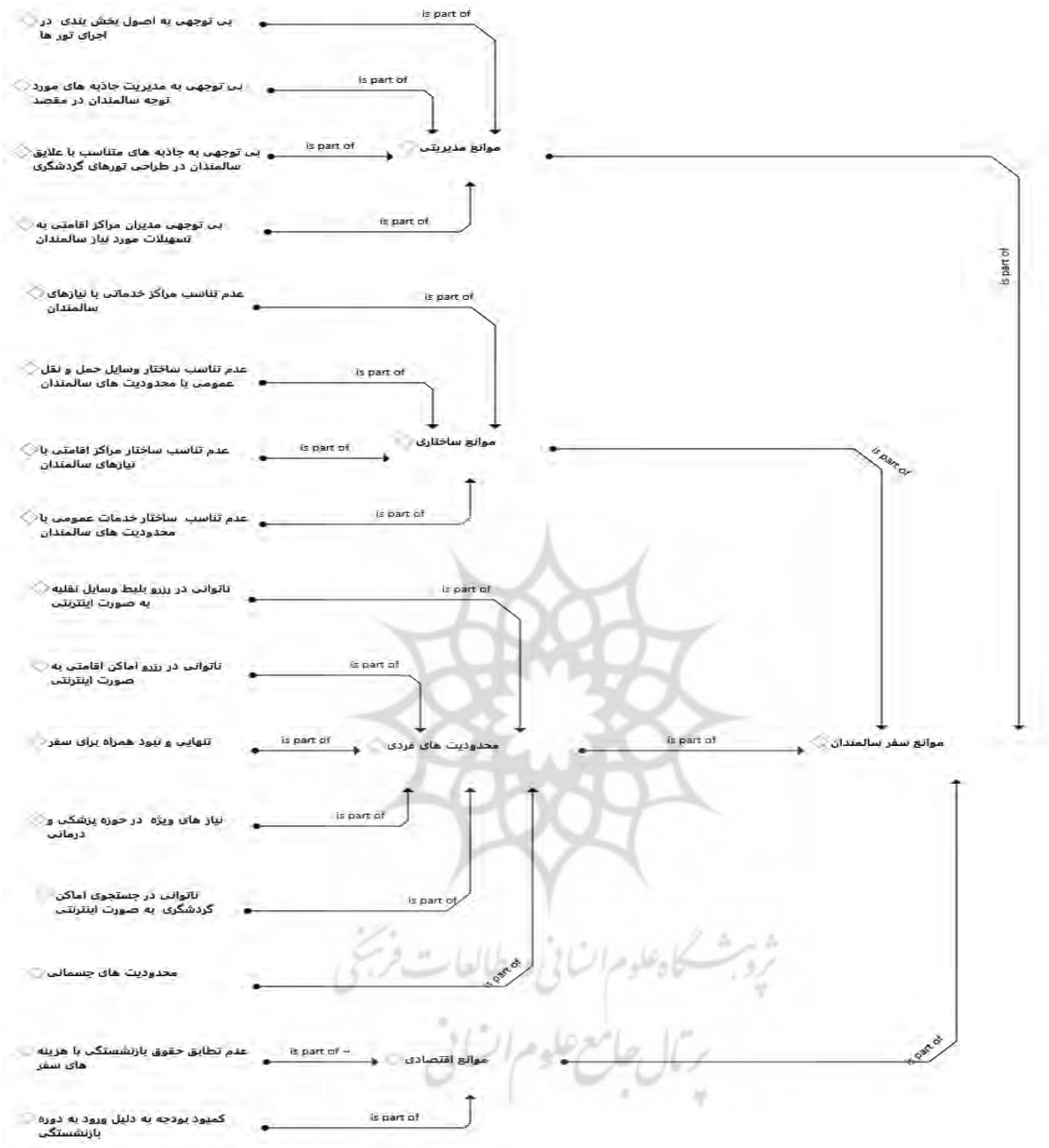
مفهوم پرتکرار دیگری که سالمندان درباره موانع سفرشان مطرح کرده‌اند محدودیت‌های مالی است. میان گروه‌های گوناگونی که با آن‌ها درباره موانع سفر مصاحبه شده است، این مفهوم جزو پرتکرارترین مفاهوم‌ها بوده است. یکی از مشارکت‌کنندگان در این باره اذعان می‌کند: «با این حقوق بازنشستگی که نمی‌تونم هم سفر برم، هم مهمون‌داری کنم و هم زندگی کنم... باید یکی رو انتخاب کنم و خب او مدن بچه‌ها و عروس‌هام واجب‌تره... دیگه خیلی سخت شده زندگی‌ها.» خروج از بازار کار در سالمندی در کنار مسئولیت‌های خانوادگی اولویت سفر را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

گرچه سؤالات پژوهش درباره احصای موانع تحقق گردشگری در دسترس طراحی و تنظیم شده بودند، اما مشارکت‌کنندگان در خلال پاسخ‌گویی به آن‌ها به ارائه پیشنهادهایی درباره تسهیل سفر پرداختند که در ادامه به اختصار به آن‌ها اشاره می‌شود:

(۱) طراحی و اجرای گسترده تورهای گردشگری ویژه سالمندان: تعدادی از مشارکت‌کنندگان پیشنهاد کردند با هدف توسعه گردشگری نقره‌ای، نهادهای مربوطه تورهای ویژه سالمندان ارائه دهند. این مسئله از این رو شایان توجه است که در خلال طراحی و اجرای چنین تورهایی، گفتمان حقوق سالمندان در حوزه گردشگری توسعه می‌یابد، سالمندان می‌توانند به تعامل با هم‌سالان خود بپردازند و به لحاظ روانی، نیازهای خود را برآورده سازند؛

(۲) مناسب‌سازی زیرساخت‌های شهری با توجه به نیازهای ویژه سالمندان: تعدادی از مشارکت‌کنندگان ضمن اشاره به مناسب‌نبودن زیرساخت‌ها برای سفر، پیشنهاد داده‌اند که نهادها و سازمان‌های مربوطه به مناسب‌سازی زیرساخت‌های شهری در حوزه‌های مختلف بپردازند؛

(۳) با توجه به مشکلات پیش‌روی سالمندان برای رزرو اینترنتی بلیط وسایل حمل‌ونقل، رزرو اینترنتی مراکز اقامتی و خدماتی و دریافت اطلاعات مراکز گردشگری، اقامتی و خدماتی پیشنهاد می‌شود نهادی در قالب نهاد مردمی یا دولتی، وظیفه اطلاع‌رسانی درباره جاذبه‌های گردشگری و فصول مناسب سفر برای سالمندان، نیازسنجی، رزرو بلیط و مراکز اقامتی و خدماتی را برعهده بگیرد.

نمودار ۱: شبکه مضامین موانع سفر سالمندان

بحث و نتیجه گیری

امروزه با توسعه گفتمان گردشگری برنامه ریزان و سیاست گذاران درصدد ارائه راهکارهایی به منظور بهره‌مندی آحاد جامعه از خدمات گردشگری برآمده‌اند. مفهوم گردشگری در دسترس، گردشگری بدون مانع و گردشگری برای همه، برآمده از این گفتمان است. با این حال همچنان موانع

بسیاری در مقولاتی متعدد مانع تحقق شایسته گردشگری در دسترس برای گروه‌های خاصی می‌شوند. سالمندان یکی از گروه‌های جمعیتی هستند که به‌منظور کسب تجربه‌ای مطلوب از سفر در قالب گردشگری در دسترس، با موانع و چالش‌های ویژه‌ای مواجه‌اند. رفع موانع در این باره در گرو شناخت دقیق آن‌هاست. پژوهش حاضر به‌منظور واکاوی موانع تحقق گردشگری در دسترس برای سالمندان به شیوه کیفی و با ابزار مصاحبه نیمه‌ساختاریافته انجام شد. مشارکت‌کنندگان در این پژوهش (سالمندان) ضمن بیان موانع و چالش‌های تحقق گردشگری در دسترس به‌منظور توسعه این شکل از گردشگری راهکارهایی ارائه کرده‌اند.

براساس یافته‌های حاصل از پژوهش، یکی از موانع تحقق گردشگری در دسترس از منظر مشارکت‌کنندگان تناسب زیرساخت‌های گردشگری با نیازها و محدودیت‌های ویژه آن‌هاست. این یافته با نتایج پژوهش ریان^۱ و همکاران (2020)، وان^۲ و همکاران (2022)، ماری^۳ و همکاران (2020)، مالکی‌نژاد ده‌میری (۱۳۹۵)، بابانژاد (۱۳۹۳)، جمالی (۱۴۰۰) و اسعدی و همکاران (۱۳۹۶) هم‌راستا است. ضروری است برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران حوزه گردشگری و رفاه به‌منظور تحقق شایسته گردشگری در دسترس، درصد رفع موانع زیرساختی روی آورند و به نیازهای ویژه سالمندان در خصوص وسایل حمل‌ونقل، سرویس‌های بهداشتی، سطوح شیب‌دار، پله‌های برقی و آسانسورها توجه ویژه‌ای مبذول دارند. از دیگر مقولات استخراج‌شده، بی‌توجهی به جاذبه‌های متناسب با علایق سالمندان در طراحی بسته‌های سفر و در مقاصد گردشگری است. این یافته با نتایج پژوهش قلمکاری (۱۳۹۳) و سجود^۴ و همکاران (2016) همسوست. بی‌توجهی به علایق سالمندان در طراحی بسته‌های سفر یکی از موانع توسعه سفر سالمندان و افزایش شمار گردشگران سالمند است. بی‌توجهی به اصول بخش‌بندی در طراحی تورهای گردشگری نیز از دیگر مقولات مستخرج از داده‌های حاصل از مصاحبه‌هاست. این یافته با نتایج پژوهش دانشور (۱۳۹۷) همسوست. در مطالعات بسیاری مانند مطالعه شومیکر^۵ (1989)، ماثور^۶ و همکاران (1998)، گویدو^۷ و همکاران (2018)، وانگ^۸ و همکاران (2008) و کیم و رویس^۹ (2003) به اهمیت توجه به اصول بخش‌بندی در طراحی بسته‌های سفر سالمندان پرداخته شده است. بدیهی است که بی‌توجهی به اصول بخش‌بندی در طراحی تورها، وفاداری، تکرار سفرها و رضایتمندی مسافران از سفر را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد. همچنین از آنجاکه سالمندی با نیازهای ویژه روحی و جسمی همراه است، بی‌توجهی به این نیازها و تفکیک نکردن مسافران بر مبنای دوره زندگی یکی از عوامل بازدارنده سفر سالمندان است که حتی در شرایطی بحرانی سلامت روان و جسم آن‌ها را با مخاطراتی جدی مواجه می‌سازد. همچنین تنهایی سالمندان و نداشتن همراه برای سفر از موانع گردشگری برای آن‌ها به‌شمار می‌رود. ویژگی‌های جسمانی خاص در دوران سالمندی، نیاز به داشتن همراه در سفرهای طولانی را دوچندان می‌کند. ناتوانی یا مرگ یکی از زوجین سالمند و مشغله‌های فرزندان آن‌ها را از همراهی اعضای خانواده در سفرها محروم می‌سازد. فقدان بسترسازی مناسب به‌منظور مشارکت آن‌ها در فعالیت‌های اجتماعی، بازنشستگی و جدایی از محیط اشتغال و همکاران فرصت همراهی دیگر افراد را محدود می‌کند. لازم است سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها به سویی سوق یابد که با ارائه تورهای ویژه سالمندان و با عنایت به نیازهای ویژه آن‌ها نیاز به همراهی برای سالمندان مرتفع شود. محدودیت‌های مالی نیز یکی از مقولات اصلی در خصوص موانع سفر سالمندان است. بدیهی است که ورود به دوران بازنشستگی، کاهش فعالیت‌های مرتبط با اشتغال و میزبانی از فرزندان در دوره سالمندی، ممکن است این گروه جمعیتی را در تخصیص بودجه به فعالیت‌های فراغتی و گردشگری با چالش مواجه کند. این یافته با نتایج

1. Ryan
2. Wan
3. Mary
4. Cejudo
5. Shoemaker
6. Mathur
7. Guido
8. Wang
9. Kim and Ruys

پژوهش نصیری هنده‌خاله و محقق‌پور (۱۴۰۱)، قنبریان و همکاران (۱۳۹۰)، موسکاردو^۱ (۲۰۰۶) و رزینک و لزنزورف^۲ (۲۰۲۳) هم‌راستا است. همچنین مشارکت‌کنندگان در خلال پاسخ به سؤالات مصاحبه، پیشنهادهایی را با هدف مرتفع کردن موانع ارائه کرده‌اند که عبارت‌اند از: ۱. طراحی و اجرای گسترده تورهای گردشگری برای سالمندان؛ ۲. مناسب‌سازی زیرساخت‌های شهری. بدیهی است که اجرای گسترده تورهای ویژه سالمندان به توسعه گفتمان حقوق سالمندان در زمینه سفر و گردشگری کمک و نیاز آن‌ها به سفر را مرتفع می‌کند. همچنین مناسب‌سازی زیرساخت‌های شهری یکی از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار در توانمندسازی گروه‌های جمعیتی از جمله سالمندان و مشارکت‌دهی آن‌ها در فعالیت‌های اجتماعی است. با توجه به موانع و نیازهای مطرح‌شده از خلال مصاحبه‌ها، به‌منظور برون‌رفت از موانع سفر سالمندان و توسعه گردشگری نقره‌ای پیشنهادهایی ارائه می‌شود:

- ۱) با توجه به نیازها و شرایط ویژه سالمندان، به مناسب‌سازی زیرساخت‌های شهری پرداخته شود؛
- ۲) با توجه به نیازهای ویژه سالمندان و شرایط جسمانی آن‌ها، مناسب‌سازی هتل‌ها، مهمان‌سراها و مراکز اقامتی - خدماتی بین‌راهی در دستور کار نهادهای مرتبط قرار گیرد. مناسب‌سازی سرویس‌های بهداشتی، مناسب‌سازی حمام‌ها و مسیرهای صعب‌العبور برای سالمندان و ایجاد سطوح شیب‌دار برای عبور با صندلی‌های چرخ‌دار و تعبیه دستگیره کنار راهروها به‌منظور عبور و مرور آسان سالمندان از جمله اقدامات مؤثر در این خصوص است.
- ۳) ارائه تورهای مسافرتی ویژه سالمندان به‌منظور توسعه گفتمان حقوق سالمندان و همراهی شایسته با آن‌ها در دستور کار نهادهای مرتبط با فعالیت‌های گردشگری قرار گیرد.

پیشنهاد به پژوهشگران آتی

به‌منظور تحقق هر چه بهتر گردشگری در دسترس برای سالمندان و توسعه گردشگری نقره‌ای، پیشنهاد می‌شود پژوهشی با اتکا به نظریات خبرگان و صاحب‌نظران انجام شود. توجه به نظریات و پیشنهادها آن‌ها توأم با نظریات جامعه هدف (سالمندان) به اثربخشی طرح‌ها غنا و قدرت بیشتری می‌بخشد و طرح‌های اجرایی را از خطاهای احتمالی دور نگه می‌دارد. همچنین پیشنهاد می‌شود پژوهشگران آتی به ارزیابی نقاط قوت و ضعف طرح‌های اجراشده گردشگری سالمندان در سایر کشورها بپردازند. احصای نقاط ضعف و قوت طرح‌های اجراشده در سایر کشورها، مجریان و برنامه‌ریزان طرح‌های مرتبط با سالمندان را از افتادن در دام خطاهای احتمالی می‌رهاند و میزان بهره‌مندی آن‌ها از راهکارهای صحیح و تأییدشده را افزایش می‌دهد.

1. Moscardo
2. Rozynek and Lanzendorf

منابع

- اسعدی، میرمحمد، رحیم زاده ترابی، نگار، و احمدخانی، مسعود (۱۳۹۵). راهکارهای توسعه گردشگری سالمندی با رویکرد تکنیک مدل سازی ساختاری تفسیری (ISM) در استان یزد. مطالعات اجتماعی گردشگری، ۴(۷)، ۸۳-۱۰۴. Doi: 13960217133365924.
- اصلائی افراشته، امیر، کریمی علویجه، محمدرضا و نانلی، مریم (۱۳۹۸). کاوشی بر تبیین پیشایندها (پیش زمینه‌ها) و پیامدهای رضایت از تجربه سفر گردشگران سالمند. مطالعات مدیریت گردشگری، ۴(۴۵)، ۱-۳۴. Doi: 10.22054/tms.2019.34684.1981
- بابانژاد، باقر (۱۳۹۳). نقش استراتژیک حمل و نقل عمومی در جذب گردشگر سالمند و معلول. اولین کنفرانس ملی جغرافیا، گردشگری، منابع طبیعی و توسعه پایدار، تهران.
- تبریزی، نازنین، نوذراصل، سهند، نقوی، مریم، و اسماعیلی، مجید (۱۳۹۷). سنجش نگرش گردشگران سالمند به شهر مشهد از نظر شاخص های شهر دوستدار سالمند. گردشگری شهری، ۵(۳)، ۸۳-۹۹. Doi: 10.22059/JUT.2018.235473.337
- جمالی، قاسم (۱۴۰۰). ارائه چارچوبی برای متناسب سازی خدمات برای گردشگران سالمند بین المللی. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه قم. دانشکده مدیریت و اقتصاد.
- چریک، احمد، نادری نسب، مهدی و همتی غنیف، علی (۱۴۰۰). طراحی مدل سلامت جسمانی - روانی در اوقات فراغت سالمندی براساس شاخص های سلامت روان. فصل نامه علمی روش ها و مدل های روان شناختی، ۲(۴۴)، ۱-۱۲. Doi: 10.30495/JPM.2021.27097.3300
- چوپانی جویباری، ربابه (۱۴۰۱). جاذبه های گردشگری نوستالژی از منظر سالمندان مراکز مراقبت های روزانه شهر تهران. چهارمین کنفرانس بین المللی مدیریت و تکنولوژی، تهران. <https://civilica.com/doc/1461029>
- دانشور، سودابه (۱۳۹۷). مطالعه انگیزه های گردشگری سالمندان در دستگاه های دولتی. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علامه طباطبائی. دانشکده مدیریت و حسابداری.
- دهقان بنادکی، مهدیه (۱۴۰۲). بررسی وضعیت سالمندی در ایران آینده و چالش های آن. مطالعات اجتماعی مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی. <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1777985>
- رحیم زاده ترابی، نگار (۱۳۹۵). بررسی راهکارهای توسعه گردشگری سالمندی با رویکرد تکنیک مدل سازی ساختاری تفسیری. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علم و هنر یزد. دانشکده مدیریت و حسابداری.
- زحمتکش سردوراهی، مهدیه، باصولی، مهدی، سیادتان، محمد، آردیان، آرام و اویسی، لیلا (۱۴۰۱). شناسایی و اولویت بندی عوامل تأثیرگذار بر گردشگری سلامت سالمندی با استفاده از رویکرد نگاشت شناختی فازی. گردشگری و توسعه، ۴(۱۱)، ۲۲۴-۲۱۳. Doi: 10.22034/jtd.2020.236443.2061
- صفاپور، فاطمه (۱۳۹۸). گردشگری نقره ای و نقش آن در ایجاد شهر خلاق (مطالعه موردی: شهر رامسر). پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه مازندران. دانشکده علوم انسانی و اجتماعی.
- عزیزی زین الحاجلو، اکبر، امینی، ابوالقاسم و صادق تبریزی، جعفر (۱۳۹۴). پیامدهای سالمندی جمعیت در ایران، تأکید بر چالش روزافزون نظام سلامت، مجله تصویر سلامت، ۸(۶)، ۵۴-۶۴.

- قلمکاری، شرمینه (۱۳۹۳). راهبردهای توسعه گردشگری سالمندی رهیافت بخش بندی بازار با استفاده از شبکه‌های عصبی. چشم انداز مدیریت بازرگانی، ۱۳(۲۱)، ۴۹-۶۶.
- قتبریان، شیوا، وارثی، حمیدرضا و بیک محمدی، حسن (۱۳۹۰). بررسی انتخاب مکان گذران اوقات فراغت سالمندان با تأکید بر عوامل فردی (مطالعه موردی مناطق ۳ و ۵ اصفهان). جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، ۶(۲۲)، ۱۵۹-۱۷۹. Doi: 20.1001.1.20085362.1390.22.2.9.2
- مالکی نژاد ده میری، آسیه (۱۳۹۵). بررسی تحلیلی توسعه گردشگری سالمندی با رویکرد نگاشت شناختی (مورد مطالعه: استان یزد). پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علم و هنر یزد. دانشکده علوم انسانی. Doi: 10.22080/JTPD.2017.1708
- مهدوی، شیرین، عمادزاده، مصطفی، و انصاری، آذرنوش (۱۳۹۷). شناسایی و پیش‌بینی بازار گردشگران سالمند بر مبنای ارزش‌های مورد انتظار. مطالعات مدیریت گردشگری (مطالعات جهانگردی). ۱۳(۴۴)، ۳۹-۷۰. Doi: 10.22054/tms.2018.9642
- نصیری هنده‌خاله، اسماعیل و محقق‌پور، سیده یاسمن (۱۴۰۱). بررسی موانع بازدارنده توسعه فعالیت‌های گردشگری سالمندی (مطالعه موردی: شهر قم). نشریه علمی جغرافیا و برنامه‌ریزی، ۲۶(۸۲)، ۱۷۵-۱۸۸. Doi: 10.22034/GP.2022.52253.3018
- Bagus, I. G., & Utama, R. (2012, September). Motivation and satisfaction of senior tourists for traveling overseas. In *Proceedings of the 13th International Conference on Academy and Business, Bali* (pp. 12-14). doi:10.13140/2.1.1475.2008.
- Balderas-Cejudo, A., Rivera-Hernaez, O., & Patterson, I. (2016). The strategic Impact of country of origin on senior Tourism Demand: The Need to Balance Global and local strategies. *Journal of Population Ageing*, 9(4): 345-373. doi 10.1007/s12062-016-9146-2.
- Cleaver, M., Muller, T. E., Ruys, H. F., & Wei, S. (1999). Tourism product development for the senior market, based on travel-motive research. *Tourism Recreation Research*, 24(1), 5-11. doi: 10.3390/economies9040148.
- Dann, Graham M.S. (2002). Senior Tourism and Quality of Life, *Journal of Hospitality & Leisure Marketing*, Vol 9, No.1/2, pp. 5-19. doi: 10.1300/J150v09n01_02.
- Guido, G., Pichierri, M., Pino, G., & Conoci, R. (2018). The segmentation of elderly consumers: A literature review. *Journal of Customer Behaviour*, 17(4), 257-278. doi:10.1080/02508281.1999.11014854
<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health>
- Huber, D., Milne, S., & Hyde, K. F. (2018). Constraints and facilitators for senior tourism. *Tourism management perspectives*, 27, 55-67. doi: 10.1177/1468797619832318.
- Kanter, A. S. (2009). The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities and its implications for the rights of elderly people under international law. *Georgia State University Law Review*, 25(3), 527.
- Kim, J., Wei, S., & Ruys, H. (2003). Segmenting the market of West Australian senior tourists using an artificial neural network. *Tourism Management*, 24(1), 25-34. doi: 10.1177/1356766714525775.

- Lee, C. F. (2016). An investigation of factors determining destination satisfaction and travel frequency of senior travelers. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 17(4), 471-495. doi: 10.1177/2158244021998658.
- Magnus, G. (2009). *The age of aging: How demographics are changing the global economy and our world*. Singapore: John Wiley & Sons.
- Mary, E. U., Kong, T. I. W., & Wan, Y. K. P. (2020). Senior travelers to integrated resorts: Preferences, consuming behaviors and barriers. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 21(3), 297-319. doi: 10.1177/2158244021998658.
- Mathur, A., Sherman, E., & Schiffman, L. G. (1998). Opportunities for marketing travel services to new elderly. *Journal of Services Marketing*, 12(4), 265-277. doi: 10.1080/02508281.1999.11014852.
- Moscardo, G. (2006). Third-age Tourism, in D. Buhalis and C. Costa (eds), *New Tourism consumers, Products and Industry: Present and Future Issues*-Oxford: Butterworth-Heinemann, PP.9-30. doi: 10.4324/9780080455914
- Okita, S. Y., Ng-Thow-Hing, V., & Sarvadevabhatla, R. (2009, September). Learning together: ASIMO developing an interactive learning partnership with children. In *RO-MAN 2009-The 18th IEEE International Symposium on Robot and Human Interactive Communication* (pp. 1125-1130). IEEE. DOI: Click to copy the URI to your clipboard. doi: 10.1109/ROMAN.2009.5326135.
- Olivera, J., Baggio, R., & Costa, C. (2018). Senior tourists' motivations and preferences for cultural tourism: A study in Portugal. *Journal of Travel Research*, 57(7), 916-930. doi: 10.1177/0047287517729873.
- Roberson, D. N. (2001). The Impact of Travel on Older Adults: An Exploratory Investigation. p. 10-23. doi: 10.3390/economies9040148.
- Rowiński, R., Morgulec-Adamowicz, N., Ogonowska-Słodownik, A., Dąbrowski, A., & Geigle, P. R. (2017). Participation in leisure activities and tourism among older people with and without disabilities in Poland. *Archives of gerontology and geriatrics*, 73, 82-88. doi: 10.1016/j.archger.2017.07.025.
- Rozynek, C., & Lanzendorf, M. (2023). How does low income affect older people's travel practices? Findings of a qualitative case study on the links between financial poverty, mobility and social participation. *Travel Behaviour and Society*, 30, 312-324. doi: 10.1016/j.tbs.2022.10.003.
- Ryan, J. (2020). Examining the process of modal choice for everyday travel among older people. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(3), 691. doi: 10.3390/ijerph17030691
- Shoemaker, S. (1989). Segmentation of the senior pleasure travel market. *Journal of travel research*, 27(3), 14-21. doi: 10.1016/0160-7383(94)90079-5.
- Tomka, D., Holodkov, V., & Andjelkovic, I. (2015). Quality of life as a travel motivational factors of senior tourists—results of research in Novi Sad. *Informatologia*, 48(1-2), 62-70. doi: 10.13140/2.1.1120.8960

- Tung, V. W. S., & Ritchie, J. B. (2011). Investigating the memorable experiences of the senior travel market: An examination of the reminiscence bump. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 28(3), 331–343. doi: 10.1080/10548408.2011.563168.
- Wan, Y. K. P., Lo, W. S. S., & Eddy-U, M. E. (2022). Perceived constraints and negotiation strategies by elderly tourists when visiting heritage sites. *Leisure Studies*, 41(5), 703-721. doi: 10.1016/j.jort.2021.100447.
- Wang, Y., Zhang, Y., Xia, J., & Wang, Z. (2008). Segmenting the mature travel market by motivation. *International Journal of Data Analysis Techniques and Strategies*, 1(2), 193-209. doi: 10.1504/IJDATS.2008.021118 .

Exploring and analyzing the Thematic network of senior tourism obstacles

Zahra Raji^{1*}, Reza Aliasl²

¹ PhD student of Social Policy, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran

² Master's degree in Geography and Ecotourism, Faculty of Natural Resources and Geoscience, Kashan University, Kashan, Iran

Abstract

Today, tourism is considered one of the inalienable rights of citizens. The spread of this discourse has led to extensive efforts by planners, policy makers and executives in the field of tourism and social welfare in order to benefit from this right. Despite these efforts, there is still significant obstacles and issues facing certain groups of society. The elderly is one of the population groups that face serious challenges and obstacles despite the need to have an optimal travel experience. With the aim of removing these obstacles and realizing the total available tourism, it is necessary to take precise steps in the form of policy. The correct policy to remove the obstacles depends on their accurate identification; For this purpose, in this research, an attempt has been made to examine and analyze the barriers of senior tourism (silver tourism) by relying on the qualitative method and the semi-structured interview tool. The data was analyzed thematically and the software used for analysis was Atlas Ti. According to the findings of the research, the obstacles of tourism for the elderly are organized in the form of individual, economic, managerial and structural categories.

Key words: Accessible Tourism, Silver Tourism, Seniors, Tourism Planning.

